

ТАКТИКА ТА СТРАТЕГІЯ РКП(Б) – КП(Б)У ЩОДО ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ СВОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ (ДРУГА ПОЛОВИНА 20-х – ПОЧАТОК 30-х РОКІВ ХХ ст.)

У статті зроблена спроба виявити характер політичних впливів ВКП(б) – КП(б)У на виборчі процеси на місцях; з'ясувати специфіку головних чинників, які допомогли становленню радянських партійно-державних структур; систематизувати фактори, котрі безпосередньо сприяли легітимізації влади «партії-держави»; визначити політичні установки, що найбільше вплинули на більшовизацію державних та місцевих органів влади; виокремити основні положення тактики та стратегії РКП(б) – КП(б)У щодо формування органів місцевого самоврядування в Україні.

Ключові слова: *монопартійний більшовицький режим, диктатура пролетаріату, виборчі технології, місцеві органи влади, ради.*

Протягом другої половини 20-х – початку 30-х років в Україні було встановлено монопартійний більшовицький режим. На відміну від Росії, де у 1917 р. комуністична влада не була нав'язана ззовні, підкорення українських земель відбулось внаслідок трьох потужних інтервенцій більшовиків.

Розставивши на ключові посади членів своєї партії із одночасним відстороненням від управлінської роботи представників опозиції, більшовики здобули можливість втілювати у життя свої політичні установки. Вектор руху української держави у бік парламентаризму було змінено на тоталітарний політичний режим. Лише за допомогою крайніх методів і засобів більшовикам вдалося легітимізувати свою владу в Україні.

Завдання статті – з'ясувати специфіку головних чинників, які допомогли становленню радянських партійно-державних структур; систематизувати фактори, котрі безпосередньо сприяли легітимізації влади «партії-держави»; визначити політичні установки, що найбільше вплинули на більшовизацію державних і місцевих органів влади; виокремити основні положення тактики та стратегії РКП(б) – КП(б)У щодо формування органів місцевого самоврядування в Україні.

Дану проблематику у своїх наукових працях висвітлювали В. Адамівський, Д. Архирейський, І. Білас, С. Білокінь, С. Білошицький, В. Васильєв, В. Войналович, Д. Волкогонов, А. Гриневич, А. Гриценко, Ю. Данилюк, С. Кульчицький, В. Марочко, В. Остроухов, М. Панчук, Р. Поджур, О. Реєнт, В. Смолій, В. Солдатенко, В. Ченцов, Ю. Шаповал, М. Шитюк та інші вчені. Проте незважаючи на наявність великої кількості наукових праць щодо ліквідації більшовиками опозиції, встановлення монопартійної влади, опису діяльності ключових політичних персоналій тощо, варто здійснити окрему спробу аналізу тактики та стратегії більшовиків щодо легітимізації нового політичного режиму, зокрема, через застосування виборчих технологій, спрямованих на владу на місцях.

Протягом 1917-1918 рр. в Україні діяло більше 20 партій (у Росії понад 50). Найвпливовішими та найчисельнішими в Україні були: Російська соціал-демократична робітнича партія більшовиків, очолювана В. Леніним (у липні 1917 р. на території України було створено два великих територіальних об'єднання: Південно-Західного краю, з центром у Києві, Донецько-Криворізького басейну, з центром у Харкові); Російська соціал-демократична партія (меншовиків), яка на середину 1917 р. налічувала в Україні понад 50 тисяч осіб; Партія соціалістів-революціонерів, основу якої складали представники середніх верств населення (есери розподілялись на правих, центристів і лівих); Українська соціал-демократична

робітничка партія, сповідувала ідеї західноєвропейської соціал-демократії (найвпливовіші лідери В. Винниченко, В. Садовський, Б. Мартос наполягали на тому, що революція в Україні носить характер звільнення проти національного поневолення та відрізняється від революції у Росії); Українська партія соціалістів-революціонерів, серед лідерів були відомі науковці та громадські діячі: М. Грушевський, М. Ковалевський, Л. Ковальов, П. Христюк, М. Шаповал та ін.; Українська партія соціалістів-федералістів, серед лідерів були українські літератори та громадські діячі: С. Єфремов, В. Прокопович, О. Шульгін, Д. Дорошенко, М. Старицька-Черняхівська, М. Левицький, І. Шраг та ін. (програма партії передбачала вимогу автономії України в рамках Російської буржуазно-демократичної республіки та ліквідацію приватної власності); Українська народна партія (найвідоміші засновники: М. Міхновський, брати В. і С. Шемети, В. і Г. Шевченки, С. Макаренко, С. Любарський-Письменний, Ю. Коллард), представники якої, називали себе партією сільського і міського пролетаріату; Українська демократично-хліборобська партія виникла з ініціативи полтавських поміщиків і землевласників у червні 1917 р. в м. Лубни Полтавської губернії; Українська партія самостійників-соціалістів (лідери – М. Андрієвський, І. Андрущенко, П. Макаренко, О. Макаренко, І. Липа та ін.), проголошувала соціалістичні ідеали; Загальний єврейський робітничий союз в Литві, Польщі і Росії (Бунд), активізував свою діяльність після ліквідації «межі осілости» (в Україні діяло 60 організацій Бунду. До лідерів належали М. Рафес, М. Лібер, Ш. Лібен, Д. Чертков та ін.). На території України також діяли декілька кадетських політичних організацій, промонархістської партії, Народно-соціалістична партія та ін.

Проте парламентаризм, як форму устрою нової держави, радянська влада відкинула відразу. Й. Сталін назвав «смертним гріхом II Інтернаціоналу тактику використання парламентських форм боротьби та переоцінку значення цих форм» [9, с.148]. Після приходу влади більшовики розпочали кампанію з усунення від керівництва опозиційних сил, структуруючи власну партію на основі чіткої закритій вертикалі.

М. Восленський зазначав: «Ленін не вірив у самопожертви, а вважав можливим будувати підготовку революції тільки на повній залежності штатних революціонерів професіоналів від керівництва організації... Про класову демократичну організацію мова не йшла, створювалась свого роду революційна «мафія», де демократизм вважався непотрібною грою» [16, с.51; с.123].

Диктатуру пролетаріату, на думку В. Леніна, яку беззаперечно підтримував Й. Сталін, потрібно було розглядати «не як скороминущий період у вигляді ряду найреволюційніших актів і декретів, а як цілу історичну епоху, повну громадянських воєн...» [10, с.110], як «єдино мислиму революційну владу в Росії» [8, с.139]. Саме диктатура пролетаріату через насильство, «не обмежене законом» дозволила, очільникам нової держави досить швидко легітимізувати більшовицьку владу.

На роль «могильника буржуазної державної машини» були покликані нові форми організації пролетаріату – Ради. «Радянська влада є об'єднання й оформлення місцевих Рад в одну загальну державну організацію, в державну організацію пролетаріату, як авангарду пригноблених та експлуатованих мас і як пануючого класу, – об'єднання в Республіку Рад» [10, с.118].

Україна з самого початку боротьби більшовиків за владу розглядалася як важливе ресурсне джерело. Поширення ідей парламентаризму, самостійництва серед українського політичному сповільнювали процеси інкорпорації. Й. Сталін 13 січня 1918 р. в інтерв'ю газеті «Правда» стверджував, що: «Мир і заспокоєння на Україні можуть прийти лише в результаті повної ліквідації Київської буржуазної ради (Прим. авт. Мова

йде про Українську Центральну Раду), в результаті заміни її новою, соціалістичною Радою Рад, ядро якої вже утворилося в Харкові» [9, с.32].

В Україні діяли два самостійних обласних об'єднання РСДРП(б): Донецько-Криворізького басейну та Південно-Західного краю, що не сприяло ефективному розв'язанню завдань встановлення радянської влади в Україні й утворення Української радянської держави. Процеси утворення окремої політичної партії більшовиків України пришвидшилися В. Ленінін і ЦК партії після встановлення в Україні гетьманського режиму П. Скоропадського та оприлюднення умов Берестейської мирної угоди 1918 р. [22, с.7].

Формування більшовицької партії в Україні відразу передбачалося В. Ленінін на засадах підпорядкування загальному Центральному Комітету і з'їздам Російської Комуністичної партії. Пропозиції М. Скрипника щодо створення окремої, організаційно самостійної Компартії України, зі своїм Центральним Комітетом були відкинуті вождем пролетаріату. В. Лозиський зазначає: «На засіданні Політбюро ЦК РКП(б) 23 квітня 1919 р. спеціально розглядалося питання щодо запобігання самостійницьким тенденціям, які все частіше проявлялися в Україні. З цією метою вирішили запропонувати ЦК КП(б)У поставити на обговорення питання «при яких умовах, коли і в якій формі може бути проведено злиття України з Радянською Росією» [23, с.20].

Влітку 1919 р. українці отримали найреальніший шанс звільнитися від влади більшовиків, цьому сприяли дії війська С. Петлюри та денікінські війська. 13 серпня В. Ленін від імені Політбюро ЦК РКП(б) підписав телеграму Раднаркому України з пропозицією про закриття всіх комісаріатів, крім військового. Фактично В. Ленін був готовий до припинення діяльності більшовиків в Україні. Проте вже у лютому 1920 р. більшовики знову зуміли відновити діяльність партійних і радянських організацій на українських землях. 17-23 березня 1920 р. у Харкові було скликано IV конференцію КП(б)У, на якій розгорілися гострі суперечки з приводу затвердження базової стратегії підпорядкування та керівництва українських більшовиків центру.

Спочатку більшовикам України нав'язали статут комуністичної партії. Незадовго – Конституцію РСФРР, «прийняту відповідно до постанови 5-го Всеросійського З'їзду Рад, на засіданні 10 липня 1918 р.» [1].

Конституція УСРР була затверджена 10 березня 1919 р. Всеукраїнським з'їздом Рад, прийнята в остаточній редакції 14 березня на засіданні ВУЦВК та проголошувала «організацію диктатури працюючих і експлуатованих мас пролетаріату і біднішого селянства над їхніми віковичними гнобителями й експлуататорами капіталістами і поміщиками» [26, с.142].

Органами радянської влади на місцях відповідно до Конституції УСРР 1919 р. вважалися «Ради Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів (міські та сільські), а також обрані ними Виконавчі Комітети (Виконкоми). З'їзди Рад (губерніальні, повітові, волосні), а також обрані ними Виконавчі Комітети (Виконкоми)» [2, с.23].

Як слушно зауважує С. Білошицький: «У Конституції були закладені реальні механізми здійснення диктатури, складовим елементом якої виступало виборче право та технології формування органів влади, що мали здійснюватися» [14, с.162].

Згідно з статтею 21 Конституції УСРР 1919 р. не обирали і не могли бути обраними особи, що вдавалися до найманої праці з метою отримання прибутку, жили на нетрудовий прибуток, приватні торговці, торгові і комерційні посередники, ченці і духовні служителі церков і релігійних культів, службовці й агенти колишньої поліції, особливого корпусу жандармів і охоронних відділень тощо [26, с.146]. Отже, знач-

на частина населення, яка уособлювала прошарок дрібної буржуазії, втрачала право брати участь у радянському будівництві.

Окремими пільгами користувалися червоноармійці, примітка 1 дозволяла місцевим радам, «по постанові Центральної влади, зменшувати установлену в цій ст. норму віку». Тобто можна було зменшувати віковий ценз для виборців, що, з точки зору більшовицької доцільності, мало значення лише для юних червоноармійців та матросів. У статтях 9 та 19 Конституції України 1919 р., що визначали «порядок обрання Всеукраїнського з'їзду робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, термін і порядок обрання місцевих органів радянської влади, норма представництва і загальне положення щодо внутрішньої організації цих органів встановлюється Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом рад» [26, с.145]. Фактично збільшовизовані виконкоми формували ради, до яких входили «свої люди», перевагу мали військові та представники виробництва. Вводячи різні норми представництва для мешканців села, міста, військовослужбовців більшовики могли краще контролювати хід та наслідки виборчого процесу.

Дискримінаційне виборче право підкріплювалося дискримінаційними виборчими технологіями формування складу делегатів Всеукраїнського з'їзду робітничих, селянських і червоноармійських депутатів та Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету [14, с.164]. Зокрема, делегати з'їзду обиралися, з одного боку, радами великих міст, з іншого, – губернськими з'їздами рад, у такий спосіб отримувалося подвійне представництво. На практиці це призводило до того, що у виконкомах та радах різних рівнів кількість комуністів значно зростає.

З метою подальшого залякування населення України та нав'язування нової влади 2 лютого 1920 р. у постанові Всеукраїнського ревкому про застосування виняткової міри покарання – розстрілу до активних контрреволюціонерів в Україні дозволялося застосувати «систему червоного терору» [26, с.157].

Під час виборів у 1921 р. делегатів V та VI Всеукраїнських з'їздів Рад ВУЦВК встановив норму представництва: від сільського населення – один депутат на 50 тис. виборців, від міського робітничого населення та військових – один депутат на кожні 10 тисяч як результат, у 1927 р. колишніх червоноармійців у сільрадах працювало 34%, з них головами – 49%, у виконкомах – 50,5%, головами – 67%. Значно зростає кількість комуністів у Радах, місцями збільшення становило на 40% більше від попередніх виборів [24, с.83]. Якщо до місцевих рад потрапляла критична більшість опозиційно налаштованих громадян, то вони могли бути розпущеними, замість них функціонували парткоми, виконкоми, ревкоми, сформовані комітетом КП(б)У, котрі вели роботу з підготовки нових виборів.

Наприкінці лютого 1920 р. ВУЦВК у своїй інструкції «Про порядок виборів у волосні і сільські Ради» зобов'язав виборчі комісії посилити роботу щодо недопущення до участі у виборах осіб, які не мають на це право, згідно з Конституцією [25, с.77]. Особам, що перебували в інших політичних партіях, пропонувалося їх залишити, визнати правоту більшовизму. Водночас, за допомогою партійних чисток видаляли «соціально далеких» фахівців.

А. Климанська: слухно зауважує: «У радянські часи відправником політичної інформації могли бути тільки партійно-державні інститути... Тоталітарний політичний режим потребував комунікації, радше інформування, для того, щоб забезпечити хоча б видимість консультування з народом...» [17, с. 9; с.43].

І хоча нова влада намагалася широко залучати незаможне селянство до справи управління, але надії покладала більше на робітників: «Якщо ми хочемо добитися того, щоб політична активність трудового

селянства не вийшла з-під керівництва робітників, ми повинні вжити всіх заходів до того, щоб селянство було залучено до Рад» [12, с.118].

Нестача професійних українських управлінців серед місцевих більшовиків компенсувалася партійними функціонерами з Росії. Місцева інтелігенція не поспішала вступати до лав більшовицької партії. У травні 1920 р. ЦК РКП(б) направив у розпорядження ЦК КП(б) У 674 комуністи з Росії та відрядив голову ВЧК Ф. Дзержинського для контролю за ситуацією у республіці [22, с. 36].

В. Винниченко після відмови стати членом ЦК КП(б)У та посісти урядову посаду остаточно виїхав за кордон, зазначивши в листі: «завдяки такій політиці московського центру в Україні все мілітаризовано і централізовано. Більшість відповідальних партійних діячів цієї організації прислано і призначено з центру Політбюро РКП(б)» [22, с. 39].

В 1924 р. українці становили лише 30,4% членів більшовицької партії, вдвічі поступаючись загальній чисельності росіян та євреїв. У 1925 р. серед керівництва партії та центральних урядових установ українців стало ще менше [27, с. 11]. До того ж, на початок 1924 р. серед партійного активу республіки 141 керівник, або 56,1%, не мали навіть середньої освіти, серед господарських управлінців частка таких складала 64,9% [27, с. 49].

Починаючи з другої половини 20-х років, із зміцненням владного становища КП(б)У, значення рад для більшовиків стало зменшуватися. Розпорядчі функції Рад перебравли на себе радянські виконавчі органи, а політичну владу міцно утримувала більшовицька партія, її керівні інституції. У 1925 р. Й. Сталін зауважив: «Не можна захоплюватися дискусією. Ми – партія, яка править країною, – не забувайте цього. Органи ЦК, мабуть, залишаться в тому ж вигляді, в якому вони існують. Політбюро і так повновладне, воно вище за всі органи ЦК, крім пленуму» [13, с. 385-386].

Існування радянської влади було неможливим без забезпечення панування комуністів на селі, на першому етапі – для забезпечення міст та армії хлібом, а у подальшому – для змін майнових і виробничих відносин у відповідності з планами більшовицької доктрини. Ради селянських депутатів, особливо ті, що утворювалися відразу після революції, за своїм складом не могли стати ефективним слухняним зрядом державної партії. Саме тому вже у 1920 році в українських селах більшовики утворювали комітети селянської бідноти, покликані стати рушійною силою легітимізації нової влади на селі.

Насправді в той період на селі складається вертикальний тріумвірат органів влади: відкритий орган влади – волосна Рада в якості її контролю, що дає йому директиви, комітет бідноти, і над ним стоїть ще партійний комітет. У квітні 1921 року ЦВК спеціальним законом проголосив комнезами «організаціями державного значення», тобто закріпив за ними повноваження, явочним порядком відібрані у законної влади – сільських рад.

Зрозуміло, що переважна кількість членів комнезамів складалася з декасованої бідноти, що здебільшого не мала інтересів, пов'язаних із сільським господарством. До їх складу включалися і ті середняки, що своєю роботою в Радах довели відданість більшовицькому політичному режиму. Майже відразу після виникнення комнезамів власті почали їх вибірково чистити, звільняючись від недостатньо активних, з точки зору інтересів режиму, селянських представників. Масова кампанія чистки, під час якої КНС втратили половину свого складу, відбулася восени 1921 р. За статистикою Наркомату внутрішніх справ, загальна чисельність членів КНС скоротилася під час чистки з 1557,3 до 757,5 тис. чоловік. Кількість середняків після чистки становила приблизно десяту частину всього складу комнезамів [20, с.270].

На пленумі ЦК КП(б)У у жовтні 1923 р. Г. Петровський, аналізуючи діяльність комнезамів за останній період, дав їм високу оцінку як «міцній політичній радянській організації, через яку й надалі партія повинна проводити свій вплив на селянство».

Однак поступово комнезами почали втрачати своє стратегічне значення для керівництва КП(б)У. В першу чергу це було пов'язано із знищенням в країні організованої політичної опозиції і налагодженням технології формування необхідних партійним органам складів сільських рад. У липні 1925 р., на пленумі ЦК КП(б)У, розглядалося питання про комнезами. У прийнятій резолюції їхня попередня діяльність як «опори партії на селі» оцінювалася високо. Але пленум дійшов висновку, що в нових умовах, коли партія взяла курс на пожвавлення сільрад і сільських громадських організацій, зосередження у комнезамів адміністративних функцій влади є не виправданим. Тому було вирішено перетворити КНС з організацій державного значення в суто громадські, тобто звільнити їх від адміністративно-господарських функцій, наданих юридично або наявних у них фактично. Це рішення пленуму ЦК КП(б)У було реалізоване в декреті ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 16 листопада 1925 р. [21, с.75].

У 1927 р. відбувся V Всеукраїнський з'їзд незможних селян України. У звітній доповіді ВЦКНС заступник голови Винников наголосив на тому, що «КНС громадська організація, що не має постійного сталого апарату ... власних матеріальних засобів» [4, с.29]. КНС як добровільна організація не має права проводити зборів та користуватися апаратом сільради

Позбавлені адміністративних функцій комнезами за інерцією продовжували існувати, але значення їх у житті села поступово сходило нанівець. Хоча у 1926 р. загальна кількість КНС становила приблизно 10 000 осіб, а понад 2 млн. господарств України були віднесені до тих, що потребують «великої допомоги» [4, с.11]. Останній спалах активності комнезамів припав на осінь 1932 р. Інструкції щодо конфіскації продовольства в українському селі виконували якраз вони. Остаточо КНС були ліквідовані у 1933 р. [20, с.273].

У 1928 р. М. Каалінін наголосив на необхідності реанімації рад: «Потрібно зізнатися, що у цій справі, за час від минулої виборчої кампанії у нас найменше досягнень ... оживити ради означає висунути на перший план завдання навантаження рад роботою, що вимагає активної участі робітничих і селянських мас» [7, с.3].

А. Каганович у 1928 р. у виступах наголошував на прогнозованих труднощах при виборах рад не тільки у селі, але й у місті, «незважаючи на те, що «класові вороги радянської влади» позбавлені виборчих прав». При цьому він констатував, що гасло оживлення рад «ми протиставляємо кулацькому гаслу про так званий «селянський союз» і, що у нас в країні, окрім комуністичної, політичних партій немає, у нас не парламентська політична демократія. Ради на селі відіграють не лише фіскальну роль, але й вирішують питання, кому передати в оренду землю...» [6, с.25].

Станом на 1927 р., населення СРСР становило 146 млн., селищних і міських рад нараховувалося близько 73 тисяч [5, с.33]. Аналізуючи статистичні дані виборчої кампанії 1927 р., можемо приблизно встановити кількість населення, позбавлену виборчих прав. У виборах брали участь понад 23 млн. населення із загальної кількості виборців 47,5 млн. Фактично не голосували 24,5 млн. населення. На вибори до сільських рад прийшли 18738428 осіб проти 18175403 виборців, котрі прийшли на вибори у 1925-26 рр. [18, с.71]. Отже, загальний відсоток тих, хто голосував на селі, знизився порівняно із попередніми виборами, а кількість позбавлених прав голосу сягала мільйона осіб.

Для того, щоб не допустити опозиційно наагитованих осіб у Ради, було видано усім зацікавленим в організації виборів інструкцію по переви-

борах із детальним перерахуванням осіб, котрі не мали права брати участь у виборах. Наслідком застосування положень даного документу стало те, що до виборів не допустили не лише куркулів, але й середняків, подекуди навіть бідняків. Серед позбавлених виборчих прав зустрічалися «селяни, що між собою обмінялися худобою» і потрапили у категорію професіоналів-торгівців, особи старші 55-60 років, особи котрі відлучалися за межі свого населеного пункту на заробітки, сільські вчителі за те, що «живуть на квартирі священика», «діти священиків» [18, с.73].

М. Калінін наголошував: «Хоча в країні диктатура пролетаріату і під час виборів до рад не відбувається суттєвих змін у керівному складі, це важлива політична кампанія, результати якої оцінюються як у нас, так і за кордоном... Хоча капіталістичні елементи виборчих прав не мають, вони можуть впливати на сам процес через підставних осіб, ідеологічно пов'язаних з капіталізмом. Адже населення країни просякнуте мілко буржуазною ідеологією» [7, с.10-11]. Отже, в країні нагніталася атмосфера тотальної недовіри, спроби легітимізації влади лише серед окремих категорій населення, навмисно вилючаючи із виборчого процесу мільйони опозиційно наааштованих громадян.

За твердженням В. Остроухова мораль терору і насилля як засобів дезорганізації існуючого суспільного устрою, ствердження влади меншості над більшістю за допомогою революційної організації була однією з причин поразки в Росії західноєвропейської моделі соціалістичної трансформації суспільства [23, с.10].

Можна погодитись із С. Вонсовичем у тому, що протягом другої половини 20-х – першої половини 30-х рр. було сформовано базові засади функціонування «партії-держави», діяльність якої протягом кількох десятиріч ототожнювалося із масовим терором» [15, с.98].

Вищевикладені факти дозволяють стверджувати, що відразу після Жовтневої революції більшовицька партія з метою утримання влади і встановлення партійної монополії утворила спеціальні державні органи. «Одержавлені» громадські організації комнезами забезпечували додатковий контроль більшовиків над суспільством і реально підсилювали владний вплив останніх на політичне життя країни.

Перша Конституція УСРР та інші нормативні акти сприяли поширенню дискримінаційних практик і заборон при формуванні виборних органів – рад та виконкомів. У Конституціях УСРР інших законодавчих і нормативних актах містилися дискримінаційні положення щодо окремих верств населення, політичних партій, організацій. Наслідком стало повне домінування більшовиків у вищезгаданих органах та унеможливлення потрапити до них опозиційних сил. Систематичні чистки і виступали інструментом контролю за настроями в партійних, державних, громадських установах та організаціях. Легітимність серед широких мас та правлячої еліти була завойована силою та нав'язуванням цілої низки міфів, зокрема про створення наддержави, про соціальну рівність для усіх громадян та ін. Запровадження нової форми устрою для України обернулося зупинкою соціальної еволюції, руйнуванням класової структури, регіональних, релігійних, родинних зв'язків.

Список використаних джерел:

1. Конституція Российской Социалистической Республики (принято в заседании 10 июля 1918 г.) – Издание Литературного Отдела Комиссариата Печати, Агитации и Пропаганды Союза Коммуна Северной области и Петроградской Трудовой Коммуны, 1918 – 22 с.
2. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки. – Х., 1926. – 63 с.
3. Конституція УСРР та АМСРР. – Х.: Політвидав УСРР, 1928. – 61 с.
4. V-й Всеукраїнський з'їзд незamoжних селян України. Стенографічний звіт і постанови. – Харків: Видання ЦКНС, 1927. – 61 с.

5. Енукидзе А. Организационные вопросы избирательной кампании // Выборы в советы и наши задачи. Сб. ст. и матер. к изб. кампании 1928-29 г. / Под общ. ред. А. С. Енукидзе. – М.: Изд-во «Власть Советов» при Президиуме ВЦИК, 1928. – 160 с.
6. Каганович Л. Партия и перевыборы советов // Выборы в советы и наши задачи. Сб. ст. и матер. к изб. кампании 1928-29 г. / Под общ. ред. А. С. Енукидзе. – М.: Изд-во «Власть Советов» при Президиуме ВЦИК, 1928. – 160 с.
7. Калинин М. К перевыборам советов // Выборы в советы и наши задачи. Сб. статей и матер. к изб. кампании 1928-29 г. / Под общ. ред. А. С. Енукидзе. – М.: Изд-ство «Власть Советов» при Президиуме ВЦИК, 1928. – 160 с.
8. Сталін Й. Логіка речей // Повне збір. творів. – Т. 4. – К.: Укрполітвидав, 1948. – 483 с.
9. Сталін Й. Про Київську буржуазну раду // Повне збір. творів. – Т. 4. – К.: Укрполітвидав, 1948. – 426 с.
10. Сталін Й. Про основи ленінізму // Повне збір. творів. – Т. 6. – К.: Укрполітвидав, 1948. – 426 с.
11. Сталін Й. Про Леніна. Промова на вечорі кремлівських курсантів 28 січня 1924 р. // Повне збір. творів. – Т. 6. – К.: Укрполітвидав, 1948. – 426 с.
12. Сталін Й. Про основи ленінізму // Повне збір. творів. – Т. 6. – К.: Укрполітвидав, 1948. – 426 с.
13. Сталін Й. Заключне слово по політичному звіту Центрального Комітету 23 грудня // Повне збір. творів. – Т. 7. – К.: Укрполітвидав, 1948. – 415 с.
14. Білошицький С. В. Формування монопартійної системи в Україні: передумови, форми і методи (1917 – перша половина 20-х рр.): дис. ... канд. іст. наук. – К, 2001. – 344 с.
15. Вонсович С. Дискурс тоталітаризму (політологічний аспект). Монографія / С. Вонсович. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 200 с.
16. Восленский М. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. – М.: «Советская Россия» совм. с МП «Октябрь», 1991. – 624 с.
17. Климанська А. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»: Монографія. – Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – 332 с.
18. Криницький А. Задачи партийных организаций в перевыборах советов // Выборы в советы и наши задачи. Сб. ст. и матер. к изб. кампании 1928-29 г. / Под общ. ред. А. С. Енукидзе. – М.: Изд-во «Власть Советов» при Президиуме ВЦИК, 1928. – 160 с.
19. Конквест Р. Жива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Р. Конквест. – К., 1993. – 383 с.
20. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928 рр.) / С. Кульчицький. – К.: Основи, 1996. – 396 с.
21. Кульчицький С. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення / С. Кульчицький – К.: Наш час, 2008. – 424 с.
22. Лозицький В. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918-1991) / В. С. Лозицький – К.: Генеза, 2005. – 368 с.
23. Остроухов В. Терор і тероризм у теоретичному вимірі. Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст. Історичні нариси / Д. В. Архіреєвський, О. Г. Бажан, Т. В. Бикова та ін.; Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Наук. думка, 2002. – 952 с.
24. Полаян Я. Підготовка к перевыборам советов // Выборы в советы и наши задачи. Сб. ст. и матер. к изб. кампании 1928-29 г. / Под общ. ред. А. С. Енукидзе. – М.: Изд-во «Власть Советов» при Президиуме ВЦИК, 1928. – 160 с.
25. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (збірники документів і матеріалів): В 2-х т. – К.: Вид. Ак. Наук УРСР, 1957. – Т. 1. – 1080 с.
26. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп.: Том 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. / Уклад.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький. – К.: ВД «Ін Юре», – 2000. – 728 с.
27. Итоги партийной работы на Украине за 1923 год. – Х., 1924. – 74 с.

An attempt to define character of political influences of VKP(b) – KP(b)U on electoral processes on places is done in the article to find out the specific of main factors which helped becoming of soviet party-state structures; to systematize factors which directly assisted legitimization of power of the «party-state» to define political installations which much influenced on «bilshovizacia» of public and local

authorities; to allocate the main provisions of tactic and strategy of RKP(b) – KP(b) U in relation to forming of local government in Ukraine.

Key words: *monoparty bolshevist mode, dictatorship of proletariat, electoral technologies, local authorities, power.*

Отримано: 4.09.2010

УДК 821.161.2.09:070(477.43) «1919»

А. І. Машталіп

ПОСТАТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ В ДОБУ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ «СЕЛО»)

В статті висвітлюється значення постаті Т. Г. Шевченка для національно-визвольної боротьби українського в добу революції (1917-1920 рр.) (за матеріалами журналу Подільської губернської народної управи «Село»).

Ключові слова: *Тарас Шевченко, Кобзар, журнал «Село», символ, боротьба.*

Націє та державотворення тої чи іншої спільноти відбувається під багатовекторним впливом цілого комплексу чинників найрізноманітнішої природи. Серед них досить помітну роль відіграє наявність масштабних постатей національних пророків, авторів величких національно-консолідуючих творів. Таким для українського народу був Тарас Шевченко.

В часи державної незалежності України важливо враховувати досвід формування національної свідомості українців, як важливу об'єктивну основу згуртування нації, спрямування її сили, здібностей і таланту задля загальної мети.

Революційні процеси в Україні (1917-1920 рр.) спонукали різних діячів культури, науки і політики залишати місця проживання і переселятися на нові. В цей період часу на територію Поділля прибуло чимало такої інтелігенції, що брала активну участь у суспільно-політичному житті Подільської губернії. Їх праці друкувались у періодичній пресі регіону, зокрема у часопису губернської управи «Село».

Досить змістовними на сторінках журналу виступають статті та розвідки відомих суспільно-політичних діячів і науковців того часу, зокрема: М. Грушевського, Д. Дорошенка, П. Клепатського, С. Черкасенка та багатьох інших, що були присвячені постаті Т. Г. Шевченка як борцю за національне і соціальне визволення українського народу.

Метою нашої статті є значення постаті Т. Г. Шевченка для українського народу в добу національно-демократичної революції за матеріалами журналу «Село», а також характеристика наукових доробків присвячених Т. Г. Шевченку представлених у часописі.

Відповідно до мети були визначені **завдання**:

- показати наукові доробки присвячені Кобзарю в добу національно-демократичної революції (за матеріалами журналу «Село»);
- з'ясувати значення постаті поета для тодішньої інтелігенції;
- проаналізувати вплив постаті Тараса Шевченка на українську свідомість.

Окремі аспекти даної теми знайшли відображення у працях великої кількості дослідників, зокрема: І. Огієнка [21], Г. Грабовича [4], П. Зайцева [15], М. Тимошика [22], О. Забужко [13], С. Брижицької [1], О. Завальнюка [14], Е. Мельника [20], О. Комарніцького [19], В. Олійника [23] та інших.